

De TJEKKISKE *trickbrødre*

BIRGER JØRGENSEN

BRATRI V TRIKU er det „firmanavn“, hvorunder den tjekkiske tegnefilmindustri er samlet. „Bratri v triku“s bomærke er tre små mænd i sweaters, idet navnet indeholder det ordspil, at det dels kan betyde *brødre i sweaters* og dels *trickbrødrene*.

Det er navnlig efter den anden verdenskrig, de tjekkiske tegnefilmkunstnere har påkaldt sig opmærksomhed og klart har placeret sig blandt de allerdygtigste på feltet. Der blev dog også lavet tegnefilm i Tjekkioslovakiet før krigen; interessen dengang samlede sig i første række omkring ægteparret *Irene og Karel Dodals* produktion. Deres film var næsten altid eksperimenterende og ikke bare som det meste den gang gold efterligning af Walt Disney. Af parrets film har man særligt fremhævet den komiske „Den uforglemmelige Mona Lisa“, den stærkt stiliserede „Det gyldne Prag“ og den rent abstrakte „En tanke søger lyset“.

Da den tjekkiske filmindustri efter det tyske nederlag i 1945 nationaliseredes, blev der stillet ret betydelige midler til rådighed for tegnefilmproduktionen, og man åbnede dørene på vid gab for tegnere, der havde lyst til at forsøge sig på området. En af dem, der fik mere end næsen indenfor, var den nu verdensberømte dukkefilminstruktør *Jiri Trnka* (se *Børge Trolles* artikel i *Kosmorama 13*), der allerede inden krigen havde vundet sig et navn som bogillustrator og maler. Hans første film, som blev lavet i 1946, var „Zviratka a petrovsti“ (De Bremer Stadsmusikanter), som han naturligt byggede over sine egne illustrationer til en børneudgave af eventyret. Musikken til filmen blev tilrettelagt af komponisten *Oskar Nebal* på grundlag af hans ballet „Die Bremer Stadtmusikanten“. Samme år lavede Trnka endvidere „Dárek“ (Gaven) og „Péřak a SS“ (Springfyren og SS), og gik derefter over til at lave dukkefilm. Sporadisk er han dog siden dukket op på tegnefilmens felt. I 1951 kom hans festlige „Vesely Cirkus“ (Den lystige cirkus), i hvilken han kombinerede papirklip med film. Samme år lavede han sin version af „Konen i muddergrøften“ („Pohádky o zlate rybce“), i hvilken han arbejder med statiske tegninger optaget med kørende kamera. To år senere, i 1953, kom „Jak Starecek menil, az vymenil“ (Bedstefars handel),

en ren tegnefilm inspireret af *H. C. Andersens* „Hvad fatter gør, er altid det rigtige“. Trnka er fornylig igen vendt tilbage til den tegnede film i en opgave for UNESCO, i hvilken han skal skildre denne verdensorganisations nødvendighed.

Som medarbejder på sine to første tegnefilm havde Trnka bl. a. *Eduard Hofman*, som man i dag almindeligvis regner for den betydeligste blandt de tjekkiske tegnefilmkunstnere. Han er nok bedst kendt for sin film om „Verdens skabelse“ („Stovreni Sveta“), som han lavede for nogle år siden i samarbejde med den franske *Jean Effel* på grundlag af dennes tegninger. Har man ikke set filmen, kan man næppe have undgået at støde på billeder fra den, og man vil i så fald sikkert have lagt mærke til tre små englebørn, der fungerer som Vorherres hjælpere i hans store projekt. At de i de tre sweaterbrødres tøj optræder som bomærke for filmen, er et typisk udslag af den humor, der kendetegner så mange af de nyere tjekkiske tegnefilm.

Sin selvstændige tegnefilmkarriere begyndte Eduard Hofman med „Hold fast“, der handlede om en mand, der forsøger at snyde sig med spovognen. Som baggrund for sine tegninger benyttede Hofman „rigtige“ optagelser fra Prags trafik. International berømmelse vandt han med „Atomt på skillevejen“, som bl. a. er distribueret gennem UNESCO. Filmen fortæller om en ond troldmand, som bistået af det sorte atoms ånd har fremstillet en bombe. Samtidig har hans assistent imidlertid opdaget det hvide atom, som vil hjælpe menneskene, men det lykkes desværre troldmanden at få det lukket inde i sit pengeskab. Han vil prøve sin bombe på en lille ubeboet tropeø, men assistenten når at „rette“ i hans kort med det resultat, at bomben i stedet rammer troldmandens eget hus. Den voldsomme eksplosion frigør det hvide atom fra dets fangenskab, og sammen med troldmandens assistent begiver det sig ud i verden, og efterhånden får de to følgeskab af folk af alle racer og nationaliteter.

Undertiden sker det, at man lidt inkonsekvent taler om tegnefilm „for voksne“ i modsætning til de gængse tegnefilm, der imidlertid kun sjældent er „for børn“. „For børn“ kan man derimod med fuld ret kalde en hel serie film, Hofman har lavet med udgangs-

punkt i en berømt billedbog af *Karel Capeks* broder *Josef* om en hund og en kats oplevelser. Disse film er blevet rost af pædagoger verden over.

Blandt medarbejderne på Trnka's første film finder man også *Jiri Brdecka*, som i de seneste år har gjort sig bemærkelsesværdigt gældende som selvstændig instruktør. Med *Kamil Lhoták* som tegner lavede han for nogle år siden „Luftskibet og kærligheden“, en vittig parodi på en ungpigeroman, som foregår i slutningen af sidste århundrede. I år fik *Jiri Brdecka* en velfortjent andenpris i Cannes for sin „Flyvningens morsomme historie“. Det er en aldeles festlig og ofte fint ironisk redegørelse for flyvningens udvikling lige fra legenden om Daidalos, der som man husker opfandt vinger til sig og sin søn for at slippe ud af kong Minos' labyrint. Sønnen Ikaros blev imidlertid så begejstret for at flyve, at han steg og steg, indtil han kom så nær solen, at den smeltede vokset, der holdt vingerne fast, og han styrtede i det hav, som siden har heddet „det ikariske“. *Brdecka* fortæller oplagt videre om de første balloner, hvis førere priste sig lykkelige, hvis de undgik at lande i et træ, om flyvemaskinerne og luftskibene og når op til vore dages jetjagere, sputnikker og drømme om verdensrummets erobring. På overraskende vis blandes ind i denne overdådigt morsomme tegnefilm autentiske optagelser fra flyvningens barndom. En særlig charme ved filmen er dens mangel på „stil“, idet tegnemåden skifter fra sekvens til sekvens i overensstemmelse med indholdet. Jeg har desværre ikke set *Jiri Brdecka's* „Luftskibet og kærligheden“, men den synes på grundlag af de *stills*, man har kunnet se fra den, på mange punkter at adskille sig afgjort fra de andre tjekkiske film på det tidspunkt. Disse er nok vidt forskellige fra hinanden, men det er ligesom *Brdecka's* film har en mere „moderne“ streg. En fornemmelse, som i øvrigt synes bekræftet, når man ser „Flyvningens morsomme historie“.

Det „moderne“, lidt „UPA“-agtige, genfinder man hos en mand som *Josef Kábrt*. *Kábrt* har ført en relativt tilbagekrækket tilværelse inden for tegnefilmen, men har ikke desto mindre været med til at sætte præg på en del af det sidste tiårs betydeligste film på dette felt. Han var ligesom de andre med fra „begyndelsen“, som disse begyndte han som medarbejder hos *Trnka*. Ligesom *Trnka* havde han en fortid som maler og illustratør, han er i øvrigt stadig yderst aktiv i den sidste egenskab. Han var med på *Trnka's* „Springfyren og SS“, springfyren var *hans* „barn“. Hans rolle ved tilblivelsen af „Ver-

„Vandspøgelsets tragedie“.

dens skabelse“ var så stor, at han undertiden anføres som Hofmans medinstruktør. Ligeledes skal hans andel i Hofmans børnefilm have været væsentlig. Sin debut som instruktør fik han i 1949 med „Telegram“, en tegnefilm, som byggede på en historie af *Ad. Hamrlík*. Filmen blev til i samarbejde med tegneren *Frantisek Freiwilling*. Den siges at være fuld af vittige indfald og kendetegnet af en livlig rytme. I 1956 fik han en førstepris for sin reklamefilm „Den hurtigste måde at foretage indkøb på“, der helt var hans eget arbejde. I denne film lagde han på en vis måde grunden til sin særlige stil, der hidtil har fået sit festligste udtryk i „Vandspøgelsets tragedie“, som blev præsenteret i Karlovy Vary i år. Den er det første opus i en række af film over sange af den i Tjekkosllovakiet højt elskede *Jaroslav Jazek*. Den sang, som denne film illustrerer (på lignende måde som UPA-filmen „Rooty Toot Toot“ illustrerer „Frankie and Johnny“) synges af *Jan Werich*, der akkompagneres af Tjekkoslavakiets betydeligste jazzorkester, *Karel Krantgartner*, hvis jazzmæssige kvaliteter dog ikke er de stærkest fremtrædende i denne forbindelse. Musikken har et vist *Kurt Weill's* præg. Sangens tekst er skrevet af parret *Voskotec* og *Werich*. Sangen, og altså også filmen, fortæller om et „vandspøgelse“,

som en dag gør sin entre gennem en vandhane i en rigmands hjem. Spøgelset er en ung og charmerende herre, som meget snart forelsker sig i pigen i huset. Rygtet om den mærkelige hændelse spredes hurtigt, og huset oversvømmes snart af journalister og pressefotografer samt af giftelystne kvinder. Spøgelset undgår imidlertid behændigt disse, han har kun øjne for sin elskede husassistent, som han ikke forlader et eneste øjeblik. Da han imidlertid bliver klar over, hvor mange dokumenter han skal udfylde for at kunne gifte sig med hende, fortvivler han ganske og fortrækker samme vej, som han kom. Hans forhold til pigen har imidlertid fået følger. Bedrøvet lægger hun sin lille dreng i hans „vugge“: vaskekommen. Det lille væsen gør så stort et indtryk på vandspøgelset, at han strækker armen ud af vandhanen og tager sit barn op til sig.

Jazeks sang stammer fra en satirisk komedie „Store Bertha“, som opførtes i 1937 af det eksperimenterende „Frie Teater“ i Prag, som havde en uhyre politisk betydning, og inden-

for hvilket George Voskovec og John Werich var foregangsmand. Sigtet var særligt rettet mod de nazistiske bevægelser ved den tjekiske grænse.

Sigtet i denne sang er dog et evigt aktuelt, og det er filmens også. Når jeg har opholdt mig, måske uforholdsmæssigt længe, ved „Vandspøgelsets tragedie“, er det ikke bare, fordi den i sin stil, ligesom Brdeckas film, viser nye veje, men også fordi den gør det rent indholdsmæssigt. Vi har i de senere års russiske film kunnet fornemme betydeligt friere tøjler, og det er glædeligt, at Tjekkoslovakiet også på dette område følger trop.

„Vandspøgelsets tragedie“ er yderst forfriskende i sin satire over bureaukrati, politik og sensations- og andet hysteri.

Det er sikkert fra folk som Jiri Brdecka, blandt hvis seneste bedrifter er den morsomme, ironiske kommentar til Karel Zemans Jules Verne-film „En ødelæggende opfindelse“, og Josef Kábrt, vi kan vente de største overraskelser inden for den tjekiske tegnefilm i de nærmeste år.

„Flyvningens morsomme historie“.

